

Vi behöver politiskt ansvarstagande för pensionerna!

KG SCHERMAN

I *Ekonomisk Debatt* Nr 4/2005 har Lars Söderström recenserat min bok *AP-fonden, 'bromsen' och din pension*. Det är trevligt att kunna konstatera att Söderström på ett konstruktivt sätt behandlar vad jag vill ha sagt med boken. Här skall jag nu ta tillfället i akt att beröra och fördjupa några av de frågeställningar kring vårt nya pensionssystem och den politiska styrningen, som recensionen aktualiserar.

Först är det viktigt att ha utgångspunkten, som jag ser att Lars Söderström och jag är helt överens om, klart formulerad: När livslängden ökar måste vi arbeta mer för att kunna få en bra pension. Det offentliga pensionssystemet måste återspegla detta men också ha sociala mål. Det skall inte enbart vara finansiellt hållbart utan också socialt rättvist. Meningarna kan skilja sig åt när det gäller hur dessa mål skall kunna uppnås.

Lars Söderström frågar varför av-

vägningen mellan pensionsnivå, pensionsålder etc görs bättre av politiker än av varje enskild person, så som det är avsett att vara i det nya systemet. Mitt svar är att vi inte kan lämna människor ensamma med de avvägningar som behöver göras. Vi vet som individer inte hur vårt hälsotillstånd kommer att bli i framtiden, inte hur arbetsmarknaden kommer att gestalta sig och inte om något jobb står till buds efter 65. Inte heller kan vi bedöma den egna livslängden jämfört med medmänniskornas eller hur det kommer att bli med löner, inflation och kapitalavkastning i framtiden. Det handlar om en avvägning mellan eget ansvar och offentligt engagemang, en avvägning av vilka risker det offentliga skall ta och vilka den enskilde kan och skall bära. Min mening är att det nya pensionssystemet ensidigt och konsekvent för över alla risker på den enskilde. Ökande klyftor i samhället är den oundvikliga följd. Man kunde ha åstadkommit de nödvändiga förändringarna, såsom höjd pensionsålder och större incitament till arbete, utan att samtidigt lämna de svaga och mindre lyckosamma i sticket.

Söderström noterar att jag anser att den s k automatiska balanseringen,

INLÄGG

KG Scherman har arbetat med pensionsfrågor som generaldirektör i Rfv, som president i ISSA, världsorganisationen för socialförsäkring, och som debattör och skribent. Han är civilingenjör och civilekonom.
kg.scherman@swipnet.se

gemenligen kallad "bromsen", bör avskaffas och att politikerna i stället bör ta ansvar för att fortlöpande följa pensionsystemets utveckling och göra successiva anpassningar. Det ankommer på politikerna att göra prioriteringar mot bakgrund av värderingar, som måste diskuteras öppet och med hänsyn till vid varje tillfälle bästa tillgängliga kunskap. I diskussionen måste tas in vilken service, såsom hemhjälp och sjukvård, som samhället erbjuder den äldre befolkningen, hur väl pensionerna täcker behoven och den allmänna samhälls-ekonomiska situationen. En avvägning måste alltid göras och den leder med all sannolikhet till en kombination av åtgärder, som höjda pensionsåldrar för en given pensionsnivå, kanske höjda egenavgifter för erbjuden service och höjd pensionsavgift. Att för alla framtid utsluta en av dessa åtgärder, en höjning av pensionsavgiften, är fel.

Söderström noterar, så långt jag kan utläsa av vad han skriver med viss förskräckelse, att det sociala skydds nätet inte följer med upp i åldrarna nu när pensionsåldrarna i praktiken successivt höjs, men frågar samtidigt hur en samhälls-ekonomiskt försvarbar sjuk- och arbetslöshetsförsäkring efter 65 skall se ut. Här närmar vi oss ytterligare en av de fällor det nya sättet att tänka har fört oss in i. Jag tänker på den heliga valfriheten. Var och en skall få bestämma själv när han eller hon vill gå i pension. Den "normala pensionsåldern" har därför avskaffats. Men detta är inte något självklart, inte något som skall stå skrivet i sten för all framtid. Redan har det konstaterats att det är litet si och så med individens utrymme för egna val. Till detta kommer att idén om att samhället skall stå neutralt till när människor går i pension rymmer en allvarlig felsyn. De skaktuariska justeringarna kompenserar inte det offentliga för bortfallet av skatter som följer av att människor väljer att

gå i pension tidigt. Samhället kan helt enkelt inte vara neutralt i denna fråga, inte så länge det finns några gemensamma utgifter att finansiera. Till detta kommer nu också frågan om det sociala skydds nätet. Om reformen hade varit mer konservativ, om den hade byggt på ett fortsatt offentligt ansvar, då hade den innehållit en höjning av pensionsåldern. Inledningsvis, alltså i mitten på 1990-talet, till 66, nu kanske till 67 osv. Det hade då varit självklart att det sociala skydds nätet, vilket det nu skall vara, skulle fortsätta att gälla alla de som var yngre än denna normala pensionsålder. Omvänt leder det självklara kravet på att det sociala skydds nätet skall fungera rättvist för alla, som av samhället anses bör jobba om de kan, till att en normal pensionsålder bör återinföras.

Återstår då Lars Söderströms fråga om vilken trygghet som "fortlöpande partipolitiska överväganden" skulle ge. Frågan är viktig och svaret tycks under senare decennier ha varit mer eller mindre givet. Politiker har visat sig oförmögna att ta långsiktigt ansvar. Och visst, spåren från sjuttio- och åttiotalen talar sitt tydliga och nedslående språk, "public choice"-skolan har faktiskt en poäng. Vi har som en konsekvens sett olika försök att stötta det politiska ansvaret med avancerad teknik, såsom normstyrning, fasta växelkurser, utgiftstak och Maastrichkriterier. Det senaste är att koppla bort politikerna helt och hållet, med olika automatiska system eller med total privatisering.

Jag kan bara konstatera att jag inte tror att detta är en framkomlig väg. Att normstyrningen havererade här i Sverige, det vet vi väl alla. Feldts eftermäle blev att han misslyckades med att "prata ner inflationen". Chile-modellen för pensionerna är på väg att gå samma väg, man inser i vida kretsar att kapitalmarknaden inte är en guldkalv och att "marknaderna" inte tar hand om sociala

problem. Det är helt enkelt inte deras uppgift. De fasta växelkurserna ledde till katastrof. Maastrichkriterierna är historia. Nu tycks utgiftstaken gå samma väg.

Man bör inse att hanteringen av den svenska pensionsreformen, trots ledande politikernas trumpetande om motsatsen, faktiskt är ytterligare ett exempel på politikernas oförmåga att tala klartext och ta ansvar. Utgångspunkten var ju enkel och glasklar. En grundlig översyn av ATP-systemets regler var nödvändig. Sedan systemet infördes i början av 1960-talet hade pensionsåldern sänkts med två år, samtidigt som medellivslängden ökat med mer än fyra. Sålunda mer än sex pensionärsårgångar fler för de yrkesaktiva att försörja. Detta var inte hållbart, varken finansiellt eller som ett solidariskt kontrakt mellan generationerna. Intjänanderegeln, den s k 15/30-årsregeln, blev med den här bakgrunden alltför "generös". En höjd pensionsålder är självklar, när livslängden ökat så kraftigt som den gjort. Detta bör sägas rent ut i det offentliga pensionssystemet, genom att bibehålla och successivt höja en "normal" pensionsålder. Åldersgränsen blir då tydlig och staten kan inte smita

från en diskussion om var arbetena finns och hur det sociala skydds nätet bör utvidgas. Dessa tydliga och enkla sanningar har nu gömts djupt och oåtkomligt bakom tal om valfrihet, "du bestämmer själv när du vill gå i pension", orange kuvert grundade på en väldig tilltro till avkastning på kapitalmarknaden m m. Samt en total, öronbedövande tystnad från alla tre statsmakterna. När människor fått grepp om vad som hänt lurar katastrofen om hörnet.

Mot bakgrund av de senaste decenniernas erfarenheter tränger sig ett tydligt krav på, ett krav som framstår som ett alternativ till Söderströms och många andras tro på att vi kan klara oss utan ett tydligt och alltid öppet politiskt ansvarstagande: Politikerna måste inse att politik inte är och inte skall vara lätt, att vill man ta social hänsyn så är det ett offentligt ansvar, att man inte kan fly från sina tidigare lögner genom att servera nya och att överenskommelser i slutna rum mellan ledande politiker är ett sätt att gömma sig undan ansvar. Detta måste vara grunden för politiken. Det är en fråga om demokratins överlevnad, varken mer eller mindre.